

„Petőfi a madarat szubjektíve fogja fel; képzelete izgékony lelkületének hullámmásához idomítja . . .”, pl. a csalogány annyi alakot ölt, ahányat Petőfi érzelmei, a 19 említésből a többség szerelmi; „. . . kedvesének kedélye egy kis cinege, szerelme csalogány, lelke ifjú sas . . .” stb (85.), mondja *Herman*. Petőfi kedvenc madara a magasan zengő pacsirta, a fenséges és szabad sas, a családias gólya, állapítja meg. „A madár Petőfinél sokszorosan, majdnem legtöbbször, hasonlat tárgya . . .” (85.), csupa tűz és forrongás minden ábrázolás, zárja elemzését.

Kósa László utószava szerint Herman Ottó e műve érdekes olvasmány azoknak, akik szeretik a költészetet és a madarakat (208. old.); talán alkalmas arra is, hogy mindkettőt meg is szerettesse! Erre ugyanis égető szükség lenne! Nemrég a Népfrontban jártam egy barátomnál; a nyitott ablakon át madarak trillázását hallva lelkes dicséretbe kezdtem. Fiatal barátom erre a következőket mondta: minden korosztályból sok a látogatója, de a 40 év alattiak közül eddig csak egy-kettő vette észre a szép madárdalt, egyikük éppenhogyan bosszankodva, ellenben az idősebbek mind gyönyörködő elismeréssel. Jókor jelent meg ez a kis könyvecske! (Szépirodalmi, 1983.)

KATONA IMRE

HORVÁTH KÁROLY: MADÁCH IMRE

A Nagy magyar írók sorozatának köteteit — szakmai zsargonban — „emelt szintű ismeretterjesztő szöveg”-nek szoktuk nevezni, azaz olyan jegyzetek nélküli kismonográfiák jelennek meg itt, amelyeket egyformán haszonnal forgathat a tanár és középiskolás diákja, az irodalom értője és csak bizonytalan ismeretekkel rendelkező élvezője. Az életrajzi kronológia az egyes kötetek végén eligazít, a bibliográfia továbbolvasásra készlet.

Mi emeli Horváth Károly könyvét a népszerű sorozat átlaga fölé? Mindenekelőtt a szerző személye. Olyan irodalomtörténészt kértek fel a kötet megírására, aki több mint egy emberöltőn át folytatott kutatásokat és vitákat Madách jobb megismeréséért és megismertetéséért. S ez még akkor is megkülönböztetett elismerést érdemel, ha mára az akadémiai Madách-vita (1952) éppúgy bibliográfiai adattá szelődött, mint Lukács György nagy tévedése, a Szabad Népbe írott cikk (1955), melynek nyomán adminisztratív intézkedések születtek. De Horváth Károlyban nemcsak az egykori Madách-polémia következetes és mindig szakmai érvekkel vitatkozó résztvevőjét tisztelhetjük (hiszen ez csupán etikai és tudománytörténeti szempont lenne), hanem az ismereteit, felfogását állandóan csiszoló, az újabb kutatások eredményeit naprakészen ismerő és továbbépítő irodalomtörténészt is.

A másik említendő tényező a kötet várható nagy hatása. Mezei József egyéni nézőpontú monográfiája (1977) a madáchi életmű elmélyült ismeretét feltételezi, András László nagy port felvert esszé-vitairata pedig (1983) műfajánál fogva alkalmatlan a kézikönyv szerepére. Ez a munka viszont hosszú ideig alapl műnek fog számítani; addig mindenképpen, amíg elkészül a *Tragédia* kritikai kiadása, Madách tudományos igényű, tüzetes életrajza, a *Tragédia* színháztörténetének új, korszerű összefoglalása.

Ami az életrajzi vonatkozásokat illeti, a szerző szerencsés pillanatban vállalkozhatott a korrekciókra: elsőként építhette tovább a biográfiát mindazokkal a kutatási eredményekkel, amelyek Madách pesti egyetemi éveiről, megyei tevékenységéről, 1848/49-es aktivitásáról, letartóztatásáról és peréről, 1861. évi politikai szerepléséről szakfolyóirati cikkekben, múzeumi évkönyvekben és helytörténeti kiadványokban megjelent tanulmányokban 1959 óta felhalmozódtak, de az irodalmi köztudatból és az oktatásból mindmáig nem tudták teljesen kiszorítani a beteg, a közügyektől emiatt visszavonult Madách túlhaladott képét. Most végre a valós, a korában és korszakában élő költő-politikus portréját kapjuk.

Néhány újabb és próbált adatot nem is ezekből a döntő fontosságú, embert formáló és próbáló életrajzi szakaszokból, hanem elsősorban családtörténeti vonatkozásban ajánlunk pontosításra vagy javításra (7., 8., 10., 103.) egy leendő második kiadás számára. A kor és az életrajz összefüggésében többet is szívesen olvasnánk Madách apjának vármegyei, főként kulturális szerepléséről (8.), Sréter János alispán, a nógrádi mentor és principális ellenzéki jelentőségéről (37. és 47.), a Mózes-példázat reformkori előzményeiről (252–3.).

Ugyanakkor számos kitűnő példát idézhetünk viszont a kötetből az életrajz és a művek világának kapcsolatáról — anélkül, hogy mindez didaktikussá válna, erőltetettnek hatna. Kivált Madách kevésbé ismert versei és drámái szolgálnak jó bázisul új összefüggések kimutatására. Közülük is emeljük ki Madách házassági válságának higgadt, körültekintő, a versháttérre építő elemzését (118–26.).

Az új Madách-könyv legfőbb erényét egyébként is jó, céltudatos elemzéseiben jelölhetjük meg. Horváth Györy határozottan vonja meg az életmű fővonalát, az egyetlen lehetséges irányt, a *Tragédia* felé vezetőt követve — kitekintése a hazai irodalmi-politikai-művelődési folyamatokra és a világirodalom jelenségeire seholsem hiányzik; mintaszerű forráskritikával használja a terjedelmes szakirodalom korábbi eredményeit. A „magányos költő” hamis legendája után a „magányos remekmű” mítoszt cáfolja itt meg fölényes tárgyi tudásával az irodalomtörténész. De nem esik az 1960-as évek túlzásainak hibájába sem, amikor néhányan már-már a madáchi életmű egészét tartották a *Tragédiával* egyenértékűnek.

Természetesen minden Madách-könyv meghatározó fejezetei *Az ember tragédiájáról* szólnak. Horváth Károly egyszerre lát és láttat a Műben 19. századi emberiségkölteményt és sajátosan magyar szellemi produktumot; a reformkor, 1848/49 és a kezdődő dezillúziós korszak összegezését: „Minthogy Madách egyfelől lényegében nem tud lemondani eszményeiről, melyek már ifjúkori liberális romantizmusa alatt kialakultak, másfelől cáfolni sem tudja az ezzel ellenkező álláspontokat, a romantikus-liberális haladás vágyát és eszméjét etikummá változtatja, ezáltal mintegy klasszicizálja a romantikát.” (243.)

Horváth Károly a könyv 30 százalékát kitevő *Tragédia*-elemzésében gyakorlatilag minden lényeges szempontot és megállapítást összefoglalt, ami az utóéletben felmerült. Ideértve saját alapvető kutatási eredményeit a *Tragédia* műfajelméleti kérdéseiről, komparatistikájáról és Madách romantizmusáról. Kevésbé kapunk képet a drámai költemény maradandóságának és remekmű-voltának esztétikai vonatkozásairól; arról a szerepről, amelyet Madách szövege az intellektuális stílus és a verses-költői forma egyesítésével játszott az irodalmi folyamatban. Mindazonáltal a szerző szintetizálási igénye és eredményei jó módszertani alapot adnak egy majdani kritikai kiadás előmunkálataihoz. Ugyancsak igen jól sikerült az utóélet legfontosabb eseményeinek és irányzatainak tömörítése is (273–85.). Itt egyetlen tollhibát kell feltétlenül helyesbítenünk: a Nemzeti Színházban 1879-ben volt Vörösmarty *Csongor és Tündéjének* a *Tragédiáét* sokban előlegező színrevitele, Paulay Ede rendezésében.

Feltűnően hanyag munkával véteti észre magát a belső szerkesztés. Többhelyütt találunk eltérő dátumokat és névalakokat (208. és 102–3.; 288. és 141. 159.; 272. és a 160. utáni képmelléklet) – valamennyi esetben az utóbbi a helyes. Kevés jó mondható el a kötet képszerkesztéséről is. Miközben a szegényes kínálat benyomását kelti sokadik közlésével, Madách ismert négy fényképe közül hiányzik kettő; nem látjuk szüleit, testvéreit; egyet sem reprodukáltak Madách ritkán látható közel félszáz rajzából, festményéből; hiába keresnénk személyes okmányait (pl. diplomáját, bizonyítványait, rendőri megfigyelőlapját, útleveleit az 1850-es évekből, akadémiai és Kisfaludy Társaság-i oklevelét stb.). Hiányoljuk a költő névalírását, példának okáért a *Tragédia* egyik dedikált példányán; Zichy Mihály illusztrációi mellett szívesen látnánk a mai művészek néhány lapját (annál is inkább, mert a szerző említi-felsorolja őket a 284–5. oldalon . . .), egy montázst az idegen nyelvű kiadásokból és színlapokból és így tovább. Egyáltalán: ideje lenne tudomásul venni az olvasáshoz kedvet csináló kiadványok esetében, hogy a látványközegekre hangolódott korunkban a képmelléklet megválasztása, sőt tördelése nem fölösleges rossz, hanem fontos mesterség, aminek hatása, befolyása van a könyv egész sorsára, még – uram bocsá! – kelendőségére is. Mindez

pedig nem pénzkérdés, hanem szakmai felkészültség és odafigyelés dolga.

Ritka kivételként, ugyanabban az évben megjelent kiadványok is szerepelnek a kötet — szemlátomást még a korrektúrában is kiegészített — bibliográfiájában, adataik részben beépültek a főszövegbe. Szép jelképe ez Horváth Károly irodalomtörténeti munkájának — egyúttal jelzi, hogy a Madách iránti kutatói érdeklődés folytatódik, minden irodalmi és színházi évfordulótól függetlenül is. (Gondolat Kiadó, 1984. Nagy magyar írók)

KERÉNYI FERENC

ANGOL NYELVŰ KISMONOGRÁFIÁK 20. SZÁZADI MAGYAR SZERZŐKRŐL

A müncheni egyetem finnugor szemináriumának főként nyelvészeti, néprajzi és kultúrtörténeti témákat feldolgozó kiadványsorozatában a múlt évben két irodalmi tárgyú könyv került angol nyelven a nyilvánosság elé amerikai magyar szerzők jóvoltából: Dalma Hunyadi és Stephen Brunauer társszerzésében egy Kosztolányi-monográfia (*Dezso Kosztolányi*), Marianna D. Birnbaum tollából pedig monografikus tanulmány Radnóti Miklósról (*Miklós Radnóti*). Felesleges hangsúlyozni, mennyire örvendetes a magyar irodalom felbukkanása a finnugor kultúra különböző aspektusaival foglalkozó sorozat témái között. Az eddig megjelent kötetek inkább a finnugrisztika, illetve a hungarológia szakembereinek és tudós művelőinek szólnak, semmint az érdeklődő és művelődni vágyó közönségnek; a Kosztolányi- és Radnóti-kötet viszont szélesre tárja a magyar kultúra kapuját mindenki előtt, aki vonzódik az irodalomhoz, s aki — bármilyen okból — ismerkedni akar az angolszász világban még mindig oly szegényesen képviselt magyar költészettel.

A *Kosztolányi*-könyv — szerzőinek az előszóban kinyilatkoztatott szándéka szerint — tisztán és egyértelműen ismeretterjesztő céllal íródott: „... bemutatni Kosztolányit, a költőt és az írórt az angol nyelvű olvasónak, olyan teljességgel, amilyen csak lehetséges egy rövid kötetben.” E célkitűzés elgondolkoztatja az embert — kritikust és olvasót — afelől, milyen esetben indokolt és célszerű ismeretterjesztő monográfiát írni egy költőről a nagyközönség számára. Általában két körülmény szokott ilyen céllal tollat adni az irodalomtörténész kezébe: ha olyan íróról van szó, akinek műve többé-kevésbé ismert a közönség előtt, s a kritikus munkájával a mű teljesebb megismertetését és mélyebb megértését akarja elérni, vagy ha egy jobbra ismeretlen